

Бородіна Оксана Сергіївна,
доцент кафедри соціально-реабілітаційних технологій
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Житомирський економіко-гуманітарний інститут, кандидат педагогічних наук

ХАРАКТЕРИСТИКА КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті зазначено важливість формування професійної компетентності викладача закладу вищої освіти. Розглянуто загальну структуру професійної компетентності викладача закладу вищої освіти до якої входять: науково-предметна, психолого-педагогічна, комунікативна, інформаційна, соціально-організаційна, креативна компетентності.

Ключові слова: професійна компетентність, науково-предметна компетентність, психолого-педагогічна компетентність, комунікативна компетентність, інформаційна компетентність.

Основною умовою реалізації змісту навчально-виховного процесу в закладі вищої освіти є реальні вимоги, що висуваються до сучасного викладача, а саме професійна компетентність, яка дає можливість викладачу справлятися з завдання, які висуває теоретична і практична наука. Така стратегія викладача закладу вищої освіти базується на традиційних компетентностях, таких як володіння глибокими навичками предмета професійної діяльності, інноваціями, інформаційно-комунікаційними технологіями, креативним і критичним мисленням.

Дослідженням поняття «професійна компетентність» займалися В. Введенський, І. Зязюн, О. Локшина, Н. Ничкало, О. Пошетун, А. Хуторський, С. Сисоєва та ін. Проблема психолого-педагогічної компетентності займалися Ю. Азаров, Ш. Амонашвілі, Т. Маркіна, В. Сластьонін та ін. Складові комунікативної компетентності відображені в працях – Б. Екман, Л. Петровська, А. Пономарьова та ін. Вивчали структуру комунікативної компетентності Н. Бібік, Н. Волкова, О. Савченко та ін.

Метою статті є визначити професійні компетентності викладача закладу вищої освіти.

Стратегії професійної діяльності, професійної компетентності викладача закладу вищої освіти формуються як цілісна структура. Вона являє собою цілісну структуру таких компетентностей, сукупність яких необхідна для створення педагогічних умов реалізації професійної діяльності викладача. Як відомо, основні напрямки трудової діяльності викладача

закладу вищої освіти включають в себе навчальну, методичну, науково-дослідну, виховну та управлінську функції.

Професійна компетентність викладача закладу вищої освіти вибудована на знаннях, уміннях і навичках, які складають основу його трудової викладацької діяльності і як особистості, і як ученого, так і викладача. В цілому професійна компетентність вбирає в себе також організаторські навички, моральні якості і ділові навички. Наскрізною лінією через професійну компетентність викладача проходять глибоке знання предмета своєї діяльності, педагогічна майстерність, педагогічний такт, володіння комунікаційно-інформаційними технологіями, інноваціями, творче і критичне мислення, а також предметно-педагогічне мислення [4].

Отже, на основі аналізу наукових джерел, можна зробити висновок, що в загальну структуру професійної компетентності викладача закладу вищої освіти входять: науково-предметна, психолого-педагогічна, комунікативна інформаційна, соціально-організаційна, креативна компетентності.

Розглянемо детальніше кожну з них. Провідною при визначенні якості педагогічної діяльності вчителя є науково-предметна компетентність. Науково-предметна компетентність є сукупність знань в галузі предмета, рівень орієнтації в сучасних дослідженнях по ньому; володіння методиками викладання і вміння вибирати або розробляти необхідну для конкретного освітнього процесу, технологію, методику.

Науково-предметна компетентність являє собою педагогічну адаптовану систему: наукових знань; способів діяльності; вміння планувати, відбирати, синтезувати і конструювати навчальний матеріал з предмета; вміння вибирати або розробляти необхідну для конкретного освітнього процесу технологію, методику; готовності організовувати різні форми занять з навчального предмета; вміння реалізовувати діяльні підходи до навчання і вміння організовувати навчальну роботу з урахуванням реальних навчальних можливостей студентів; готовності до застосування інноваційних технологій навчання; досвіду творчої діяльності; вміння приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях; досвіду емоційно-ціннісного ставлення до природи, суспільства і людини.

Ключовими елементами психолого-педагогічна компетентність є: знання вікової психології; соціально-психологічні знання про особливості навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності навчальної групи і конкретної особистості в ній, про особливості взаємин викладача і студента, про закономірності спілкування; аутопсихологічні знання про переваги і недоліки власної діяльності, особливості своєї особистості і її характерних якостях; вміння управляти своїм емоційним станом.

Комунікативна компетентність – одна з найважливіших якісних характеристик особистості, що дозволяє реалізувати її потреби в соціальному визнанні, повазі, самоактуалізації і допомагає успішному процесу соціалізації. Комунікативна компетентність викладача визначається як уміння ставити і вирішувати певного типу комунікативні завдання: визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації партнера, вибирати адекватні стратегії комунікації, бути готовим до осмислених зміни власної мовної поведінки. Також необхідними складовими комунікативної компетентності є здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, володіння певними нормами спілкування і поведінки, володіння «технікою» спілкування.

Соціально-організаційна компетентність являє собою систему внутрішніх ресурсів викладача-менеджера, необхідних для організації ефективного керівництва студентами у відповідності з усіма складовими його діяльності (цілями, принципами, технологіями). Її слід розглядати як комплексну систему, що включає в себе операційно-технологічні, науково-теоретичні та соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності.

Операційно-технологічна складова соціально-організаційної компетентності передбачає орієнтацію в процесі навчання, постановки конкретних завдань для досягнення цілей навчання,

визначення пріоритетності і співвідпорядкованості цих завдань. Здатність викладача діяти в межах заданих цілей і самим ставити нові цілі означає високий рівень їх професійного розвитку, практичну готовність, яка передбачає наявність сформованих на необхідному рівні професійних умінь і навичок управлінської діяльності.

Науково-теоретична складова соціально-організаційної компетентності викладача закладу вищої освіти передбачає науково-теоретичну готовність до організаційної і управлінської діяльності, що включає в себе необхідний обсяг психолого-педагогічних і спеціальних знань, організацію своїх знань і розумових здібностей. Під організацією знань розуміється постійна діяльність по формуванню знань, які можна реалізувати відповідно до вимог роботи, і наявності у викладача-менеджера установки і навичок системного використання запасу знань для вирішення практичних проблем. Ефективну управлінську діяльність пов'язують з наявністю сформованого рефлексивного рівня інтелекту і включеністю його в усі розумові процеси і управлінську діяльність. Іншими словами викладач повинен керувати своїми пізнавальними ресурсами. Науково-теоретичний компонент характеризує коло знань, необхідних для реалізації функцій управлінської діяльності [3].

Соціально-психологічна складова соціально-організаційної компетентності викладача передбачає адекватність в сфері міжособистісної взаємодії, вміння попереджати конфліктні ситуації, а також комунікативність – здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Соціально-психологічна складова соціально-організаційної компетентності викладача відображає стан особистості: її спрямованість, ступінь гуманітарної підготовки, рівень професійних умінь, які базуються на відповідних знаннях, уміннях, навичках, здібностях.

Розвитку креативної компетентності викладача закладу вищої освіти в рамках курсів підвищення кваліфікації сприяє пошук нестандартних прийомів вирішення конкретних завдань і аргументів для доведення своєї точки зору; розвиток критичного мислення; створення ситуацій, що містять внутрішню колізію і вимагають від викладачів прийняття творчих рішень; використання активних методів навчання, наприклад, застосування проблемного методу навчання; рефлексія діяльності. Таким чином, розвиток креативної компетентності та творчої індивідуальності викладача сприяють підвищенню його професійної компетентності і професіоналізму в цілому [2].

Під інформаційною компетентністю викладача розуміють інтегративну якість особистості, що є результатом відображення процесів відбору, засвоєння, переробки, трансформації і генерування інформації в особливий тип предметно-специфічних знань, що дозволяє виробляти, приймати, прогнозувати і реалізовувати оптимальні рішення в різних сферах діяльності.

Сучасні інформаційні компетентності включають: технологічну грамотність – здатність використовувати нові засоби для ефективного отримання і передачі інформації; інформаційну грамотність – здатність знаходити, організовувати, відбирати, обробляти і використовувати інформацію; медіакомпетенцію – здатність виробляти і поширювати контент в довільному форматі будь-яким аудиторіям; критичне мислення – здатність критично оцінювати достовірність інформації, формувати на цій основі правильні висновки; інформаційну етику – здатність дотримуватися норм соціальної і моральної поведінки в інформаційно-комунікаційному процесі [1].

Незважаючи на те, що всі перераховані інформаційні компетентності є професійними компетентностями викладача як зрілої і сформованої особистості, вони не можуть перебувати в зафіксованому стані, а змінюються і актуалізуються разом з розвитком інформаційно-освітнього середовища та педагогічних технологій. Інформаційна компетентність викладача як фактор формування інформаційно-освітнього середовища обумовлює можливості модернізації навчального процесу, реалізації різних інституційних і міжінституційних освітніх проектів, а в кінцевому підсумку – посилення конкурентоспроможності закладу вищої освіти, підвищення якості освіти.

Отже, новою освітньою тенденцією є безперервно поповнювати свої знання протягом усієї своєї життєдіяльності, а це означає, що в умовах, які швидко змінюються необхідно мобільно працювати, крім того, необхідно оволодіти компетентністю, яка дає можливість справлятися з різними ситуаціями, багато з яких важко передбачити. Крім того, професійна модель сучасного викладача закладу вищої освіти повинна наповнюватися такими психологічними властивостями, як толерантність, емоційна стійкість, лабільність, гнучкість, соціальна активність і розвинена система саморегуляції, що веде до ідентифікації і рефлексії, соціальної комунікації, творчої самореалізації в будь-яких видах діяльності, а також глибині і конструктивності самовираження, самопізнання і самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Баловсяк Н. Інформаційна компетентність фахівця. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2004. № 5. С. 21–28.
2. Кремень В.Г. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Пометун О.І Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. Київ. № 1. 2005. С. 65–69.
4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Ученик в общеобразовательной школе*. Москва, 2002. С. 135–157.